

HRONIKA — CHRONICLE

Seminārs Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas 2020. gada 17. janvārī

2020. gada 17. janvārī Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē notika desmitais starptautiskais seminārs „Latviešu raksti un raksti Latvijā 16.–19. gadsimtā – pētniecības aktualitātes un problēmas“. Starpdisciplinārajā seminārā piedalījās pētnieki, kas stāstīja par saviem jaunākajiem atradumiem un pētījumiem. Šoreiz seminārā tika nolasīti divpadsmit referāti. Semināra pirmajā un otrajā daļā referāti bija veltīti lielākoties 16. un 17. gadsimta latviešu un arī lietuviešu rakstu problemātikai. Trešajā daļā runātāju uzmanības centrā bija 18. un 19. gadsimta rakstu avoti un to autori.

Semināra darbu atklāja **Anta Trumpa** (LU Latviešu valodas institūts) ar referātu „Lituānisms *ģērbt* latviešu valodas senajos tekstos un tā nozīmes pārmaiņa“. Referente raksturoja aizguvuma *ģērbt* un tā atvasinājumu lietojumu latviešu 17. gadsimta tekstos, mēģinot noteikt, kuras šo vārdu nozīmes ir senākas, kuras ir attīstījušās vēlāk, kāds ir bijis aizguvuma izplatības ceļš.

Vārds *ģērbt* un tā atvasinājumi latviešu rakstu valodā sākti lietot 17. gadsimta trīsdesmitajos gados līdz ar Zemgales mācītāja Georga Manceļa darbiem. Agrīnajos latviskajos kristīgo tekstu tulkojumos, kuru autori ir Rīgā un Vidzemē dzimuši un strādājuši mācītāji, atbilstošajā vietā ir sastopams vārds *aptērt*. Acīmredzot Rīgā un Vidzemē atšķirībā no Zemgales vārds *ģērbt* līdz G. Manceļa tekstiem nav bijis pazīstams. Palielinoties G. Manceļa ietekmei latviešu rakstu valodā, strauji izplatījies arī vārda *ģērbt* un tā atvasinājumu lietojums. Salīdzinoši lielais atvasinājumu skaits acīmredzot liecina par to, ka vārds *ģērbt* varētu būt latviešu valodā (tās zemgaliskajās izloksnēs) ieviesies jau kādu laiku pirms 17. gadsimta.

17. gadsimta tekstos *ģērbt* un tā atvasinājumi ir fiksēti ar četrām nozīmēm — 1. ‘veidot, iekārtot; kopt’, 2. ‘ģērbt; apgādāt ar apģērbu’, 3. ‘izrotāt, padarīt skaistu’, 4. ‘sist, kult’ —, no kurām pirmās trīs daļēji sakrīt ar lietuviešu valodas vārda *geŗbti* vārdnīcā sniegtajām nozīmēm, kas stiprina viedokli par vārda *ģērbt* lietuvisko cilmi.

Gandrīz visas nozīmes 17. gadsimta tekstos ir fiksētas vienlaicīgi, tieša, to lietošanas ilgums ir atšķirīgs: nozīme ‘veidot, kopt’ atrodama tikai 17. gadsimtā, nozīme ‘izrotāt’ ir bijusi pazīstama līdz 20. gadsimta sākumam, tomēr mūsdienās vārdu šādā nozīmē vairs nelieto, savukārt nozīme ‘tērt’ ir dominējošā nozīme līdz pat mūsdienām.

16. un 17. gadsimta pirmsmanceļa laika latviešu tekstu gramatikas problemātikai bija veltīts **Pētera Vanaga** (Latvijas Universitāte, Stokholmas Universitāte) referāts „Divdabji agrīnā perioda latviešu rakstos“. Tajā galvenā uzmanība tika pievērsta tagadnes divdabju formām un lietojumam. Tekstos sastopami trīs divdabju tipi: 1) ar *-nt-* (*gullite, redtczite, ftaygayote*), 2) ar *-dam-* (*czeelyos mefdams ieb fhawedams, βatczydamma, apmādidam*), 3) ar *-m-* (*teitczams, czirdames, gullammims*). Divdabji ar *-nt-* lietoti gan ar galotni (*ftawote, redtczite* — luterāņu tekstos), gan bezgalotnes formā (*broukot, ce'βot, gullyt* — Elgera dziesmu grāmatā). Šie divdabji ļoti reti lietoti atributīvi, bet bieži — puspredikatīvi un adverbiāli. Divdabjiem ar *-dam-* fiksētas tikai vsk. un dsk. abu dzimšu nominatīva formas (*pefkredams, βatczydamma, apmhe-didamme* — visos avotos), kā arī bezgalotnes formas (*yffoukdam, krattidam* — tikai Elgera dziesmu grāmatā). Tie sastopami vienīgi puspredikatīvā lietojumā. Divdabjiem ar *-m-* arī ir gan lokāmas (*nakams, βataifama, plauyamman, roudamims*), gan nelokāmas formas (*darram, laffam, browczam*). Tās fiksētas gandrīz visos avotos. Lokāmās formas lietotas atributīvā, puspredikatīvā un predikatīvā funkcijā, bet nelokāmās formas — puspredikatīvā funkcijā aiz verbiem *dot, gribēt, klausīt, redzēt*. Avotu dotumu analīze rāda, ka visiem tagadnes divdabjiem var būt aktīva nozīme; vairāki divdabji lietojami sinonīmiski; luterāņu avotu, kā arī Elgera dziesmu grāmatas (1621) divdabju lietojums lielā mērā var atspoguļot sava laika runātās valodas īpatnības, bet katoļu katehismā (1585) jūtams tulkotāja starpvalodas iespaids.

Lietuviešu valodniece **Ernesta Kazakēnaite** (*Ernesta Kazakēnaitē*, Viļņas Universitāte) savā referātā „Georga Manceļa Zīraka gudrības grāmatu (1631, 1643 un 1671) struktūriskās atšķirības“ prezentēja jaunatrsto G. Manceļa Zīraka gudrības grāmatas trešo izdevumu un tā strukturālās atšķirības (maiņas numerācijā, izlaidumus un pielikumus), salīdzinot ar agrākajiem izdevumiem. Redzams, ka visi trīs izdevumi atšķiras. Salīdzinot Sir2 ar Sir1 un Sir3 ar Sir2, divreiz vairāk (attiecībā 44 un 20) struktūrisku atšķirību ir Sir3, pie kura redakcijas strādājis vairs nevis G. Mancelis pats, bet citi garīdznieki. Tajā visvairāk ir pielikumu (45: no tiem 22 doti iekavās, bet 13 iesaistīti tekstā), daudz mazāk izlaidumu (6) un vērojamas trīs maiņas pantu numurēšanā. Zīraka gudrības grāmata līdz šim nav daudz pētīta, līdz ar to nav noskaidrots grāmatas tulkojuma avots. Pēc salīdzināšanas ar citvalodu avotiem kļūst skaidrs, ka pamats tomēr bijis kāds Lutera teksts. Taču tas nav ticis tulkots pilnīgi burtiski, kaut arī citvalodu avotu ietekme nav apšaubāma.

Annas Frīdenbergas (LU Latviešu valodas institūts) referātā „*Ēdens?* un *dzērens?* Georga Manceļa tekstos“ tika aplūkota atvasinājumu grupa ar izskaņu *-ens* G. Manceļa darbos. Mūsdienų latviešu valodā samērā bieži

lietots piedēklis *-ien-* izskaņā *-iens*, ar kuru darina deverbālus substantīvus (piemēram, darbību un priekšmetu nosaukumus), savukārt G. Mancelim *-ien-* vietā ir piedēklis *-en-* vai *-en-*, arī *-ēn-*. Visbiežāk lietoti atvasinājumi *dzērens* 'dzēriens', *ēdens* 'ēdiens', bet sastopami arī vārdi *kūlens* 'kūliens', *metens* 'metiens', *kodens* 'kodiens' u. c. Izskaņas *-iens* rašanās ir neskaidra. Tomēr maz ticams, ka šo izskaņu varētu skaidrot kā kļūdu. Pirmkārt, Mancelis atšķirībā no agrākiem rakstiem pareizi izšķir patskaņus, šķir divskani *ie* no patskaņa *e*. Otrkārt, piedēklis *-en-* *-ien-* vietā sastopams arī citiem seno tekstu autoriem. Drīzāk piedēkļa *-en-* lietojumu var uzskatīt par raksturīgu iezīmi izloksnēs un runātā valodā. Senajos tekstos sastopamas arī substantīvu celmu lietojuma variācijas, kas Manceļa tekstiem ir tipiski. Turklāt locījumos var tikt paralēli lietotas dažādu celmu formas (piemēram, *ēdenā*, bet *vakar=ēdenī*), tāpēc ne vienmēr ir iespējams noteikt substantīva celmu. Bieži lietotas arī bezgalotnes formas (it īpaši akuzatīvā). Nominatīvā, domājams, ir formas *ēdens*, *dzērens*, par ko liecina minējums vārdnīcā, kā arī tekstos konsekventi lietotie vīriešu dzimtes apzīmētāji. Citos locījumos (ģen., akuz., lok.) ir vērojams dažādu celmu (*ījo-* celma, līdzskaņu celma, *o-* celma) formu paralēls lietojums. Vairums vārdlietojumu locījumos ir akuzatīvā (ablatīvā), kas lielākoties ir bezgalotnes forma *ēden*, *dzēren*, turklāt šis locījums lietots arī aiz tādiem prievārdiem, kur mūsdienās būtu ģenitīvs (*pēc to vakar=ēden*). Galotnes un bezgalotnes formas svārstības attēlojums rakstos varēja atspoguļot tā laika izlokšņu īstenības ainu.

Poļu valodniece **Jolanta Višņoha** (*Jolanta Wiśniach*, Varšava) referātā „*i-* celma verbu paliekas latviešu 16. un 17. gadsimta avotos“ analizēja agrīnajos rakstos un vēl Kurzemes izloksnēs sastopamās šīs arhaiskās konjugācijas atliekas. Tās parādās gan reliģiskajos tekstos, gan pirmajos latviešu valodas gramatiskajos darbos. Ņemot vērā faktu, ka latviešu rakstu valodas agrīnajos pieminekļos līdzskaņu mīkstinājums bieži nav apzīmēts, pētījums balstās galvenokārt īstenības izteiksmes tagadnes daudzskaitļa un divdabju formās, kuras ir vieglāk interpretējamas. No darbības vārdu daudzskaitļa *i-* celma formām tekstos visplašāk izmantota ir darbības vārda *būt* 1. pers. forma *ešsim*, kas parādās blakus biežākajai formai *ešsam*. Forma *ešsim* lietota Rēhehūzena (1644), Bihnera (ap 1667–1677), Langija (1685) un Ādolfija (1685) gramatikās, bet nevienu reizi tā nav atrodama Dreseļa gramatikā (1685), kur šajā pozīcijā visos gadījumos izmantota galotne *-am*. Kurzemē strādājušo Bihnera un Langija gramatiskajos materiālos pagādās arī pa kādai dsk. 2. pers. formai *ešsit*, kā arī dažu citu darbības vārdu, piemēram, *mīlēt*, *redzēt* un *ticēt*, formas. *i-* celmu atliekas atrodamas arī 17. gadsimta reliģiskajos darbos. Salīdzinot gramatisko materiālu no 28 perikopēm, kas ir kopīgas 16. un 17. gadsimta reliģiskajiem izdevumiem, t. i. — *Euangelia vnd Episteln* (EvEp, 1587),

G. Manceļa *Lettisch Vade mecum* (1631; 1643–1644) un *Lang=gewünschte Lettische Postill* (1654), H. Ādolfija *Vermehtes Lettisches Hand=buch* (VLH, 1685) un E. Glika Bībeles tulkojumā (GB, 1685–1689), redzams, ka *i*-celmu formas sastopamas tikai Ādolfija un Glika darbos. Agrāk minēto iemeslu dēļ EvEp formu analīze ir apgrūtināta. Te verba *būt* dsk. 1. pers. formām ir galotne *-em(e)*. *i*-celmiem raksturīgas galotnes nevienu reizi nav konstatētas aplūkotojās Manceļa darbos, kur dsk. 1. pers. galotne visos gadījumos ir *-am*. Turpretim *i*-celma formas bieži parādās VLH un GB ietvertajās perikopēs — attiecīgi 47 un 51 reizi, bet lielākā daļa no tām ir verba *būt* dsk. 1. pers. formas *ešsim*. Analīze parāda, ka abu autoru tekstos *ešsim* formas tikai 27 % gadījumu lietotas tajās pašās pozīcijās. Pārējos gadījumos Gliks izvēlējis citu variantu — citu darbības vārdu vai tā formu, vai arī galotni *-am*. Pētījuma rezultāti ir vēl viens pierādījums tēzei, ka Gliks, pārņemot gandrīz visas Kristofora Fīrekera tulkotās perikopes, tās nekopēja, bet izmantoja, veicot zināmas korekcijas un izmaiņas.

Lietuviešu valodas institūta pētnieks **Mindaugs Šinkūns** (*Mindaugas Šinkūnas*) nolasīja referātu „16.–19. gadsimta Mazās Lietuvas ortogrāfijas vēsture: līdzskaņu dubultojums“. Līdzskaņu dubultojums ir raksturīgs latviešu un lietuviešu rakstiem, kurus ietekmējusi vācu ortogrāfija, — Mazās Lietuvas un latviešu luteriskās tradīcijas rakstiem, savukārt poļu rakstības ietekmē tas nav izplatījies bijušās Lielās Lietuvas un Latvijas katoļu daļas rakstos. Priekšlasījumā tika pārskatīta šīs pareizrakstības iezīmes izplatība no senākajiem 16. gadsimta lietuviešu tekstiem līdz aptuveni 19. gadsimta vidum. Pētījumam izmantoti 208 avoti, kuru hronoloģiskās robežas — no 1547. līdz 1869. gadam. Milzīgā materiāla (3,3 milj. vārdlietojumu) apstrādei izmantoti speciāli pētnieka un viņa kolēģu izveidoti algoritmi. Apstrādātie dati rāda šādu vispārēju attīstības tendenci — 16. gadsimtā līdzskaņu dubultojums ir maz izmantots, kopš 17. gadsimta vidus tas palielinājās, apmēram 1770. gadā samazinājās, vēlāk atkal pieauga, bet kopš 19. gadsimta vidus izzuda pavisam. Izzušanu noteica 19. gadsimta vidus nozīmīgākā Mazās Lietuvas valodnieka un valodas kopēja Frīdriha Kuršaiša nostāja. 1841. gadā viņš sāka mācīt Kēnigsbergas Universitātes Lietuviešu valodas seminārā, taču idejas par atteikšanos no dubultniekiem viņam varēja rasties jau agrāk (no 1836. līdz 1840. gadam), kad viņš bija klausītājs tajā pašā seminārā, ko vadīja Ludviks Rēza. Kuršaitis varēja izplatīt savas idejas, rediģējot laikrakstu „Karaliaučiaus keleivis“ un izdodot reliģisko literatūru. Viņa idejas pieņēma un atbalstīja lielākā daļa rakstnieku.

1638. gada zviedru arklū revīzijas protokola un citu avotu materiāliem referātā „Latviešu personvārdi ar izskaņām *-in(g)*, *-it* un *-ull* 17. un

18. gadsimta avotos“ pievērsās **Renāte Siliņa-Pinķe** (LU Latviešu valodas institūts). No protokolos fiksētajām 825 latviešu personvārdu formām ar *-it* un *-ull* variantiem beidzas 16: 13 personu desmit vārdi beidzas ar *-it(t)*, *-its*, *-itz* un 12 personu seši vārdi beidzas ar *-ull* vai *-uls*. Vārdi ar *-ull* revīzijas materiālā ir *Andull* (5), *Jackull* (1), *Janull* (1), *Mattuls* (1), *Michuls* (1) un *Mickull* (3). Savukārt Manceļa vārdnīcā *Lettus* kā vienīgais personvārds ar piedēkli *-ul-* ir *Bertulis*. 1638. gada revīzijā tas pierakstīts vāciskajā formā *Bertel*. Stendera vārdnīcā *Lettisches Lexikon* (1789) vārdu ir vairāk: *Auduļe*, *Bahrbole* un *Behrtuls*, *Induls*, *Pahwuls* un *Šahmuls*. Desmit vārdu formas, kas beidzas ar *-it(t)*, *-its* un *-itz*, ir saistāmas ar sešiem personvārdiem, proti, *Brencis*, *Ansis*, *Jānis*, *Josts*, *Juris* un *Lauris*. Septiņas no 13 personām ir bērni vecumā līdz septiņiem gadiem. Vārdnīcās šādu atvasinātu vārdu nav. Tas liek domāt, ka piedēklis *-it-*, iespējams, izmantots tikai deminutīva funkcijā.

Par „*Stārķi* (vācu *Storch*) latviešu valodas leksikogrāfiskajos avotos“ runāja **Ilga Jansone** (LU Latviešu valodas institūts). Viņa sniedza ieskatu 17.–19. gadsimta latviešu vārdnīcās, kā arī K. Mīlenbaha un J. Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā“ un tās papildinājumos iekļautajos stārķa nosaukumos. Aplūkotojās vēsturiskajās vārdnīcās atrodami 15 nosaukumi ar fonētiskiem un morfoloģiskiem variantiem. Jau G. Manceļa *Phraseologia Lettica* fiksēti nosaukumi *žuguris* un *žuburis*, kas parādās arī lielākajā daļā vēlāko vārdnīcu. Mūsdienu kopvalodā izplatītais nosaukums *stārķis* (aizgūvums no vlv. *stork*) ar tā variantiem leksikogrāfiskajos avotos parādās 17. gadsimta otrajā pusē — K. Fīrekera vārdnīcā, vienā norakstā *stohrks*, bet otrā — *stahrks*. 17. gadsimta beigās tas līdzās citiem nosaukumiem atrodams E. Glika Bībeles tulkojumā. Bez tam vārdnīcās konstatēti stārķa nosaukumi, kas sakrīt ar citu putnu nosaukumiem, piemēram, *kokadzērve*, *gārnis*, *dzēse*. Dažos stārķa nosaukumos ir iekļautas putnam raksturīgas pazīmes, piemēram, *klabata*, *melnsprāklis*. Nosaukumos *svētelis* un *svētputns* (*svēts putns*) atklājas saistība ar mitoloģiskiem priekšstatiem. Nosaukumi ar *žigur-* un *žīgur-* varētu būt J. Langes nepareizi interpretēta forma no *žugur-*, jo nevienā citā avotā nav izdevies konstatēt, ka stārķi sauktu par žiguru, kas ir Latvijas ziemeļaustrumos lietots zvirbuļa nosaukums. Arī J. Langija vārdnīcā fiksētais stārķa nosaukums *sandars* varētu būt kļūda. Vēl 17.–19. gadsimta vārdnīcās minēti nosaukumi *bugure*, *dzēstrs* un *žugdre*. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā“ un tās papildinājumos iekļauti gandrīz visi 17.–19. vārdnīcās minētie stārķa apzīmējumi, atsevišķos šķirkļos izdalot vairākus fonētiskos un morfoloģiskos variantus. Tāpat reģistrēti vairāki okazionāli vai reti sastopami nosaukumi, piemēram, *cikoniņš*, *krulla*, *parkšķis*, *stērga*, *stikāns*, *viesturs*. Stārķa nosaukumu daudzveidība līdz ar ornitoloģijas dotumiem norāda uz

putna (īpaši baltā stārķa) samērā nesenu ligzdošanu Latvijas teritorijā. Šo hipotēzi apstiprina arī fakts, ka stārķa nosaukumi lielākoties neveido izteiktus dialektālus areālus.

Māra Grudule (Latvijas Universitāte) savā priekšlasījumā „Gothards Frīdrihs Stenders un mūzika“ aplūkoja tos G. F. Stendera tekstus latviešu valodā, kas paredzēti dziedāšanai — pirmkārt, ziņģes un tām komponētās melodijas, otrkārt, Karla Heinriha Grauna kantātes *Der Tod Jesu* (*Jēzus nāve*, 1755) tulkojums un, treškārt, Stendera latviskotās Elīzes fon der Rekes garīgās dziesmas, kas oriģinālā ir paredzētas solo dziedāšanai ar komponista Johana Gotlība Naumana melodijām. Priekšlasījumā tika risināts jautājums par G. F. Stendera tulkoto muzikālo sacerējumu adresātu, kā arī par dziesmas un dziedāšanas lomu tautas apgaismības kultūrā.

Skaidrīte Kalvāne (Māsa Klāra PIJ, Laterāna Pontifikālās universitātes filiāle Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts) iepazīstināja ar latgaliskajiem ierakstiem 18.–19. gadsimta Katoļu baznīcas dokumentu grāmatās. Lielākais Latgales baznīcu arhīvu pētnieks ir bijis vēsturnieks Boļeslavs Brežgo, viņa darbos minētie fakti kļuvuši hrestomātiski un kalpo par bāzi fiksēto liecību satura tuvākam aplūkojumam. Onīmu pētniekiem saistoši ir 1761. gada baznīcu vizitāciju materiāli, kas izdoti poļu vēsturnieka Staņislava Litaka redakcijā. Referātā lielāka uzmanība tika pievērsta 1742. gadā sāktajām Varakļānu baznīcas kristību metrikām, kur personu reģistrāciju veikuši jezuītu misijas priesteri. Viņu vidū arī Latgales kultūrvēsturē plašāk zināmais Jans (Juoņs) Lukaševičs (1699–1779). Jaundzimušo un viņu piederīgo uzskaitē latīņu valodā vietu nosaukumi un personu vārdi labi rāda to latgaliskās formas. Līdzīgi ir Dricānu draudzes 1823. un 1837. gada *Status animarum* grāmatās, kur latgaliski bieži rakstīti arī personas statusa apzīmējumi: *kolps*, *dals*, *meyta* (arī *meita*), *brols* u. c. Plašu latgalisko kolorītu atklāj pirmslaulību saukšanu grāmatas. Piemēram, pārsteidz Feimaņu draudzes 1827. gadā sāktā reģistrācijas grāmata, kurā dekāns Juzefs (Jāzeps) Kerkillo (Kirkillo) gandrīz visus ierakstus veic latgaliski. Arī Feimaņu Vissv. Jēzus un Marijas siržu brālības sarakstos (1824 – 19. gs. 60. gadi) vārdi, uzvārdi un vietu nosaukumi atveidoti pēc vietējās izrunas. Minētie dokumenti noteikti nav vienīgie, kuros ir fragmentāri ieraksti latgaliešu valodā. Arī mūsdienās tādus var uziet — gan ne baznīcu, bet privātpersonu īpašumā.

Mazās Lietuvas problemātikai bija veltīts **Vilmas Zubaitienes** (*Vilma Zubaitienė*, Viļņas Universitāte) priekšlasījums „Mazās Lietuvas leksika 19. gadsimta Lielās Lietuvas rokraksta vārdnīcās“. Ziņojuma mērķis bija aplūkot līdzšinējos pētījumus par Mazās Lietuvas leksikas izplatību 19. gadsimta rokraksta vārdnīcās, noteikt Mazās Lietuvas vārdu krājuma apjomu Dionīza

Poškas rokraksta vārdnīcā (ap 1825), kā arī šīs vārdnīcas saistību ar Kristijona Gotlība Milkus lietuviešu-vācu un vācu-lietuviešu vārdnīcu (1800). Zināms, ka 19. gadsimta Lielās Lietuvas vārdnīcu pētnieki izmantojuši Mazās Lietuvas vārdnīcas, lielākoties K. G. Milkus vārdnīcu un G. H. F. Neselmana vācu-lietuviešu vārdnīcu (1851), taču nav veikta tekstoloģiskā analīze, tāpēc ir grūti noteikt izmantošanas apjomu. D. Poškas vārdnīcā daļai leksikas ir pievienota atsauce *w Prus(ach)* vai norādīts avots (*mielcke, Słownik Niemiecko Litewski P. mielcke*). Šādu atsauču ir ap 200. Mazās Lietuvas leksēmas pievienotas pie žemaitiskām formām vai tādām, kas ņemtas no Konstantīna Sirvīda *Dictionarium trium linguarum* (1677, 1715), lai parādītu dažādas vārdu fonētiskās iezīmes, atšķirības celmos, vārd darināšanā un dažreiz arī pareizrakstībā. Ir dažas vietas, kas liek domāt, ka materiāls ņemts arī no sarunvalodas vai citiem avotiem. Noskaidrots, ka uz Mazās Lietuvas vārdnīcām balstījies Simons Daukants, rakstīdams savu poļu-lietuviešu vārdnīcu (ap 1850–1856), un Laurīns Ivinskis, sastādīdams savu poļu-lietuviešu vārdnīcu (pēc 1861), taču datu par pārņemto leksiku un tās raksturu ir nedaudz.

Lidijas Leikumas (Latvijas Universitāte) referāts bija vēlīts pirmo latgaliešu gramatiku apskatam, tuvāk pievērsties plašākajai no tām — 1817. gada rokrakstam ar nosaukumu *Sposoby Pisania y Mówienia Lotewskim Językiem Według Prawideł Gramatycznych Pokróctce zebrane Ku wygodzie potrzebujących Umenia tego Języka w Roku 1817*. Manuskripta nosaukums un saturs rāda, ka gramatika ir mācību līdzeklis Vitebskas guberņas latviešu valodas apguvei. Glabājusies Varņu (Žemaitijas) garīgā semināra bibliotēkā. Manuskripta autors nav zināms. Šai gramatikai ir nepārprotams sakars ar pārējām 19. gadsimta sākuma latgaliešu gramatikām: 1810. gada manuskriptu, kas ir šaurāka apjoma un ar nelieliem grozījumiem publicēts divreiz — 1817. un 1853. gadā. Svarīgas ir 1817. gada manuskripta piezīmes *Sposoby Pisania y Mówienia* par rakstību (*O Pisowni Lotewskiej*), kādu nav nevienā no pārējām trim. Anonīmais autors sniedz arī skaidrojumu par latgaliešu (resp. latviešu) valodas līdzskaņu cietu un mīkstu izrunu, rādot svarīgākos skaņu pārus: *c, ć, d, d', ł, l, n,ń, s, s', t, t'*; atgādina, ka *z* ir trejāds: *z, ź, ż*. Brīdina, ka izruna var nesakrist ar rakstību, tā runājot *Kraukleyc*, bet jāraksta *Kraukleyts* u. tml. Rāda vokālisma pārskatu saknes zilbēs: *Dorbs — Darbieńs*. Plašs materiāls dots par vārdšķirām, lokāmo vārdu gramatiskajām formām. Dzimtes apskatā minēti arī kopdzimtes vārdi. Konstrukcijas ar *iksz, ikszan* lokatīvā atzītas par Inflantijas latviešu runai neraksturīgām. Konjugācijā rādītas dialektālās atšķirības, piemēram: *Gaydu — Gaidieiu — Gaydieť, Gaydiety // Gaydieyť, Gaydieyti // Gaydiat', Gaydiati*. Kļūdas ir verba formu klasifikācijā, arī divdabju dalījumā un raksturojumā, tomēr bagātā satura dēļ manuskripts būtu pelnījis izdošanu.

Seminārā dienas gaitā piedalījās vairāk nekā divdesmit runātāju un klausītāju, ieskaitot profesoru Trevoru G. Fennelu (*Trevor G. Fennell*). Šis, jau desmitais, rakstu un to valodas vēsturei veltītais seminārs apliecināja, ka šajos gados interese par tematiku nav zudusi, bet pat pieaugusi. Ne viens vien no dalībniekiem ir bijis klāt visos vai gandrīz visos līdzšinējos semināros. Klātesošie ļoti pozitīvi novērtēja šo regulāro iespēju tikties un apmainīties domām, kā arī šķīrās ar cerību uz jaunu satikšanos nākamajā gadā. Tomēr dzīve un pandēmija ir ieviesusi korekcijas mūsu plānos. 2021. gada seminārs visdrīzāk notiks neklātienē, taču cerēsim, ka tas pētņiekus vēl vairāk satuvinās.

*Pēteris Vanags
Latvijas Universitātes
Humanitāro zinātņu fakultāte
Baltu valodniecības katedra
Visvalža iela 4a, LV-1050 Rīga, Latvija
pvanags@latnet.lv*